

Folkhälsomyndigheten

Utvecklingen i förhållande till ANDTS-politiken 2022

Denna titel kan laddas ner från: www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/. En del av våra titlar går även att beställa som ett tryckt exemplar, se våra [kundtjänst och köpvillkor](#).

Citera gärna Folkhälsomyndighetens texter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovspersonens tillstånd att använda dem.

© Folkhälsomyndigheten, 2023.

Artikelnummer: 23057

Om publikationen

Folkhälsomyndigheten har i uppdrag av regeringen att följa utvecklingen inom områdena alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANDTS). I uppdraget ingår att rapportera om utvecklingen på nationell nivå i förhållande till ANDTS-politiken under perioden 2022–2026. I den här rapporten beskriver vi utvecklingen med ANDTS-strategins målstruktur som ram.

Publikationen är en del av den samlade återredovisningen till regeringen av uppdraget att stödja genomförandet av ANDTS-politiken. Den kan även vara av intresse för andra nationella myndigheter samt för politiker och tjänstemän på regional och lokal nivå och andra som arbetar med hälsofrämjande och förebyggande insatser inom ANDTS-området.

Ansvarig enhetschef har varit Anna Månsdotter vid Enheten för spelprevention och samordning ANDTS. Ansvarig avdelningschef har varit Josefin P Jonsson vid Avdelningen för livsvillkor och levnadsvanor.

Folkhälsomyndigheten

Karin Tegmark Wisell
Generaldirektör

Innehåll

Utvecklingen i förhållande till ANDTS-politiken 2022.....	1
Om publikationen.....	3
Innehåll	4
Förkortningar.....	7
Ordlista.....	8
Sammanfattning.....	10
Inledning	11
Genomförande	12
Utvecklingen inom ANDTS	13
Mål 1. Tillgången till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobaks- och nikotinprodukter samt skadeverkningarna av spel om pengar ska minska	13
Anskaffningskällor av alkohol i årskurs 9 och gymnasiets år 2.....	13
Total alkoholanvändning i befolkningen.....	13
Ålderskontroller i Systembolagets butiker, hos ombud och vid hemleveranser.....	13
Anskaffningskällor av narkotika i årskurs 9 och gymnasiets år 2.....	13
Narkotikabeslag och narkotikabrott	13
Gatupriser på narkotika och narkotikamarknadens omsättning.....	14
Anskaffningskällor av cigaretter och snus i årskurs 9 och gymnasiets år 2.....	14
Ungas tillgång till spel om pengar	14
Mål 2. Barn och unga ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar	15
Gravida med riskbruk	15
Riskkonsumtionen av alkohol bland vuxna med hemmavarande barn	15
Alkoholrelaterad problembörda.....	15
Tobaksanvändning under graviditeten.....	15
Skadliga effekter orsakade av spel om pengar	15
Mål 3. Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter eller debuterar tidigt med alkohol och spel om pengar ska minska.....	16
Tidig debut med alkohol, cannabis, tobak och nikotinprodukter.....	16
Alkoholkonsumtion i årskurs 9 och gymnasiets år 2	17

Narkotikaerfarenhet och användning i årskurs 9 och gymnasiets år 2.....	17
Icke-förskriven användning av narkotikaklassade receptbelagda läkemedel i årskurs 9 och gymnasiets år 2.....	18
Dopning i årskurs 9 och gymnasiets år 2	18
Cigarettökning i årskurs 9 och gymnasiets år 2.....	19
Snusning i årskurs 9 och gymnasiets år 2	19
E-cigarettor i årskurs 9 och gymnasiets år 2.....	19
Ungas spel om pengar i årskurs 9 och gymnasiets år 2.....	20
Mål 4. Antalet personer som utvecklar skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar ska minska.....	20
Riskkonsumtion av alkohol i befolkningen.....	20
Intensivkonsumtion av alkohol i befolkningen.....	21
Alkoholberoende i befolkningen.....	21
Användning av narkotikaklassade preparat och läkemedel i befolkningen.....	21
Beroende av narkotikaklassade preparat och narkotikaklassade läkemedel i befolkningen.....	22
Användning av hormondopningsmedel i befolkningen	22
Tobaksökning i befolkningen.....	22
Användning av snus i befolkningen.....	22
Användning av e-cigarettor i befolkningen	23
Riskabelt spel om pengar i befolkningen	23
Mål 6. Antalet personer som skadas eller dör på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter eller spel om pengar ska minska	23
Alkoholrelaterad dödlighet i befolkningen.....	23
Påverkan av andras alkoholkonsumtion	24
Läkemedels- och narkotikarelaterad dödlighet i befolkningen.....	24
Påverkan av andras narkotikaanvändning	24
Påverkan av andras tobaksökning	25
Avslutande kommentar	26
Alkohol.....	26
Narkotika.....	26

Tobak.....	26
Spel om pengar	27
Jämlikhet i hälsa	27
Utvecklingsmöjligheter för uppföljning av ANDTS-politiken	28
Slutord.....	28
Referenser.....	29

Förkortningar

AAS	Anabola androgena steroider
ANDTS	Alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar
AUDIT	Alcohol Use Disorders Identification Test
CAN	Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning
LSD	Lysergsyradietylamid
PGSI	Problem Gambling Severity Index
THC	Tetrahydrocannabinol (den huvudsakliga psykoaktiva komponenten i cannabis)

Ordlista

Alkoholanskaffning. Beräknas i Monitormätningarna genom att summera den registrerade delen av konsumtionen med den oregistrerade delen. Den registrerade delen av konsumtionen består av alkohol som säljs på Systembolaget, restauranger och i livsmedelsbutiker (folköl) inom landet. Den oregistrerade delen är alkohol som förs in i landet i samband med resor, hemtillverkning, köp av smugglad alkohol och köp via internet (från andra leverantörer än Systembolaget). Den oregistrerade delen kartläggs med hjälp av frågeundersökningar riktade till ett representativt urval av befolkningen 17–84 år.

Gatupriser. Med gatupris avses prisbilden vid försäljning av mindre mängder narkotika i konsumentledet (gram- eller styckknivå). Uppgifterna samlas in via en enkät riktad till rapportörer i Sveriges 27 polisområden. Sedan 1988 har polisen halvårsvis rapporterat in gatupriser för hasch, marijuana, amfetamin, kokain och heroin till CAN. Sedan 1993 rapporterar polisen även uppgifter för både vitt och brunt heroin och från år 2000 bevakas priset även för de mer sällsynta narkotikasorterna ecstasy och lysergsyradietylamid (LSD). Även gammahydroxibutansyra (GHB) och kat infördes i enkäten år 2000, men 2018 byttes de ut mot de narkotikaklassade läkemedelssubstanserna tramadol och alprazolam.

Indikator. En mätare, ett mätinstrument eller ett statistiskt mått som ska ge information om faktiska nivåer eller förändringar inom ett område.

Intensivkonsumtion. Syftar på drickande som leder till berusning. Måttet används i CAN:s nationella skolundersökning respektive Vanor och konsekvenser och följer andelen som vid ett och samma tillfälle druckit minst en flaska vin eller motsvarande i andra drycker.

Problemspelande. En sammanslagning av de två specifika måtten "förhöjd risk för spelproblem" och "spelproblem" enligt mätinstrumentet Problem Gambling Severity Index (PGSI).

Riskabelt spelande. Innefattar spelande som medför en eller flera negativa konsekvenser.

Risikonsumtion. Konsumtion av alkohol som indikerar en förhöjd risk för alkoholrelaterade skador och sjukdomar och beräknas enligt screeningsinstrumentet AUDIT-C, en tre-frågors kortversion av AUDIT, ett screeningsinstrument för självrapportering av alkoholvanor och identifiering av riskfylld och skadlig alkoholkonsumtion. Frågorna undersöker hur ofta personen druckit alkohol, hur många glas personen druckit en typisk dag och hur ofta personen druckit sex glas eller fler vid samma tillfälle under de senaste 12 månaderna. AUDIT erbjuds även gravida vid det första barnmorskebesöket.

Spelproblem. Ett samlingsbegrepp för att beskriva de negativa sociala, ekonomiska och hälsomässiga konsekvenserna som spel om pengar kan orsaka, men också ett specifikt mått enligt mätinstrumentet PGSI.

Sammanfattning

Folkhälsomyndigheten har i uppdrag att stödja genomförandet av politiken inom områdena alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANDTS) 2022–2026 (S2021/03343 (delvis)). I uppdraget ingår att årligen följa upp och rapportera om utvecklingen inom ANDTS-området under perioden 2022–2026. I den här rapporten presenterar vi den aktuella situationen och utvecklingstrender inom ANDTS-området utifrån kunskapsunderlag och webbstatistik publicerade av myndigheter och ideella organisationer som avser befolkningen eller befolkningsgrupper över tid. Utifrån materialet ser vi att det inom vissa områden inte förefaller som att utvecklingen går i riktning med politikens mål.

Trenden med en minskande andel elever som debuterar före 14 års ålder med alkohol verkar ha avstannat, även om den genomsnittliga årskonsumtionen av alkohol bland elever var på en historiskt låg nivå 2022. Bland personer 45 år och äldre har riskkonsumtion av alkohol ökat.

Bruk av narkotika förekommer både bland barn och vuxna. Andelen 15-åringar som vid minst ett tillfälle provat cannabis var 7,7 procent bland flickorna och 13 procent bland pojkarna. Skolelevs användning av icke-förskrivna receptbelagda sömn- eller lugnande medel har ökat något under de senaste 10 åren.

Trots åldersgränser är egna köp av cigaretter och snus en vanlig anskaffningskälla bland skolelever under 18 år. Trenden med en minskande andel som debuterar före 14 års ålder med cigaretter verkar ha avstannat, även om rökningen totalt sett har minskat över tid. Andelen elever som snusar eller har använt e-cigaretter någon gång har däremot ökat. Flickors snusning ligger på historiskt höga nivåer. För drygt en tredjedel av flickorna och en knapp fjärdedel av pojkarna var nikotinsnus den första tobaks- eller nikotinprodukt de använt. Bland vuxna har daglig snusanvändning särskilt ökat bland kvinnor 16–29 år.

Unga under 18 år spelar om pengar trots åldersgränser, detta kan sker online eller på ett spelställe, såsom ombud, restaurang eller travbana eller privat. Totalt sett har andelen elever som spelat om pengar ökat efter en nedåtgående trend mellan 2012 och 2019. Sedan 2015 har även andelen pojkarna som spelat för 100 kr eller mer under de senaste 30 dagarna ökat.

Inledning

Bruket av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANDTS) orsakar omfattande folkhälsoproblem. Användning och skador varierar mellan grupper utifrån exempelvis kön och socioekonomisk situation och ANDTS bidrar därför till hälsoklyftor. ANDTS-arbete är en viktig del i arbetet för att nå det folkhälsopolitiska målet om att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Folkhälsomyndigheten har i uppdrag att stödja genomförandet av ANDTS-politiken 2022–2026 (S2021/03343 (delvis)). I uppdraget ingår att årligen följa upp och rapportera om utvecklingen inom ANDTS-området.

Folkhälsomyndighetens första delrapportering inom detta uppdrag gjordes 2022, i form av en deskriptiv analys av 66 centrala indikatorer på ANDTS-området (1). Dessförinnan har i stort sett samma indikatorer presenterats i ett tidigare uppdrag om att stödja genomförandet av ANDT-strategin 2016–2020 (2).

I den här rapporten presenterar vi på ett övergripande sätt den aktuella situationen och större utvecklingstrender inom ANDTS-området i Sverige utifrån olika kunskapsunderlag.

Socialstyrelsen, som Folkhälsomyndigheten samverkar med i sitt uppdrag, ansvarar för rapporteringen av ANDTS-strategins mål 5 rörande tillgång till vård och stöd av god kvalitet (3). Socialstyrelsen konstaterar i sin lägesbild för ANDTS-området 2023 att det inte går att bedöma utvecklingen av mål 5, då det saknas uppgifter om dopningsinsatser, primärvårdsinsatser, insatser som ges av andra yrkesgrupper än läkare inom den öppna specialistvården och om en stor del av socialtjänstens insatser, varför uppföljning på området bör prioriteras (4). När det gäller ANDTS-strategins mål 4 bedömer Socialstyrelsen att vårdens och omsorgens insatser för att minska antalet personer som utvecklar skadligt bruk eller beroende av ANDTS inte sker i tillräcklig utsträckning.

Genomförande

Vi inledde arbetet med att kartlägga kunskapsunderlag i form av svenska rapporter och webbpublicerad statistik som tagits fram av svenska aktörer med centrala datakällor inom ANDTS-området. Därefter gjorde vi ett urval utifrån relevans för uppdraget vilket resulterade i att vi inkluderade kunskapsunderlag, från Folkhälsomyndigheten, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN), Systembolaget, Socialstyrelsen, Trafikverket och Graviditetsregistret (Karolinska Universitetssjukhuset).

I såväl urval av utfall (till exempel tillgång, användning, skador) som sortering av resultat utgick vi från ANDTS-strategins målstruktur för de långsiktiga målen 1 (minskad tillgång), 2 (skydd av barn och unga), 3 (barn och ungas användning), 4 (skadligt bruk och beroende) och 6 (skador och dödlighet). Vi inkluderade inte utvecklingen inom mål 7 (folkhälsobaserad syn på ANDTS inom EU och internationellt) eftersom det anger regeringen som central aktör för genomförande och har en målsättning som inte kan mätas genom etablerade indikatorer.

Kunskapsunderlagen innehåller framför allt kvantitativa undersökningar som med hjälp av registerdata eller enkätdata beskriver utvecklingen inom de olika ANDTS-området. Vi presenterar situationen för valda utfall vid den senaste mätpunkten och att beskriva utvecklingen med fokus på större förändringar när det var möjligt. Vi har haft som utgångspunkt att återge resultat kopplat till barnrättsperspektivet, funktionshinderspiktivet, jämlikhets- och jämställdhetsperspektivet samt anhörigperspektivet om detta redovisats. Avslutningsvis lyfter vi, utifrån det beskriva underlaget, trender som inte förefaller gå i samma riktning som ANDTS-politikens intentioner i förhållande till ANDTS-strategins långsiktiga mål 2022–2025.

Utvecklingen inom ANDTS

Mål 1. Tillgången till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobaks- och nikotinprodukter samt skadeverkningarna av spel om pengar ska minska

Anskaffningskällor av alkohol i årskurs 9 och gymnasiets år 2

Den vanligaste anskaffningskällan av alkohol för elever i årskurs 9 och gymnasiets år 2 var att ha fått alkoholen från en kompis, syskon eller partner, enligt CAN:s nationella skolundersökning 2022 (5). Därefter skiljer sig grupperna åt. Elever i årskurs 9 fick i andra hand sin alkohol från en person som langar alkohol, medan elever i gymnasiets år 2 i andra hand fick alkohol med lov från föräldrar. De flesta angav att alkoholen ursprungligen kom från Systembolaget. Näst vanligast var att inte veta var alkoholen kom ifrån, men bland gymnasieelever var det nästan lika vanligt att alkoholen kom från restauranger och barer. Att köpa alkohol på sociala medier förekom i båda grupperna, men var vanligare för flickor.

Total alkoholanvändning i befolkningen

Enligt preliminära uppgifter från CAN:s Monitormätningar 2022 var den totala alkoholanvändningen 8,8 liter ren alkohol per invånare i befolkningen 15 år och äldre (6). Alkoholanvändningen ökade något under 2022 jämfört med 2021, men var fortfarande lägre än under 2019. Under 2022 stod den registrerade delen för ungefär 85 procent av den totala konsumtionen. Under perioden 2012–2019 minskade den totala alkoholanvändningen med drygt 5 procent (7).

Ålderskontroller i Systembolagets butiker, hos ombud och vid hemleveranser

Vid de ålderskontrollköp (20–24 år) som genomfördes 2022 i Systembolagets butiker, hos ombud och vid hemleveranser begärdes legitimation vid 97 procent av köptillfällena (8). Detta är den högsta nivå som hittills uppmätts.

Anskaffningskällor av narkotika i årskurs 9 och gymnasiets år 2

Både i årskurs 9 och i gymnasiets år 2 uppgav eleverna att det vanligaste sättet att få tag på narkotika var från kompisar, partners, syskon och bekanta, vilket mer än hälften uppgav i CAN:s nationella skolundersökning 2022 (5). Näst vanligast var att få tag på narkotika från langare följt av ”annat sätt”, medan det var minst vanligt att få tag på narkotika online eller via sociala medier.

Narkotikabeslag och narkotikabrott

År 2021 rapporterade Tullverket och Polismyndigheten 39 800 narkotikabeslag, en minskning med 8 procent sedan 2020 (9). Undantaget en minskning mellan 2020 och 2021 har dock det totala antalet narkotikabeslag

ökat varje år sedan 2012, då omkring 23 900 beslag genomfördes. Notera att siffrorna är beroende av Polismyndighetens och Tullverkets prioriteringar och insatser, och att de beskriver antalet rapporterade beslag vilket inte speglar mängden som beslagt.

År 2021 rapporterades omkring 118 100 narkotikabrott. Mellan 2020 och 2021 minskade antalet narkotikabrott med 5 procent, men totalt sett har det skett en ökning med 25 procent sedan 2012. De flesta brott rörde användning och innehav.

Gatupriser på narkotika och narkotikamarknadens omsättning

Sett över perioden 1988–2021 har de inflationsjusterade gatupriserna på amfetamin, heroin, kokain, marijuana, hasch och ecstasy minskat, enligt CAN:s årliga rapport om prisläget på narkotika (10). Den största delen av minskningarna skedde före millennieskiftet, även om den nedåtgående trenden fortsatt för heroin och amfetamin som också uppvisar de största minskningarna. Gatupriset på cannabis (hasch och marijuana) har däremot stigit sedan 2007, en prisökning som indirekt motverkas av att THC-halten i hasch samtidigt ökat, vilket gör att berusning med hasch egentligen har blivit billigare. Gatupriset för LSD har varierat och uppvisar inte någon tydlig förändring. Skattningar av den totala årliga omsättningen på den svenska narkotikamarknaden under perioden 2017–2021 är mellan 4,5 och 11,3 miljarder kronor per år, av vilken cannabis står för 40 procent, kokain för 21 procent, amfetamin för 18 procent, läkemedel för 14 procent, heroin för 4 procent och ecstasy för 3 procent.

Anskaffningskällor av cigaretter och snus i årskurs 9 och gymnasiets år 2

I CAN:s nationella skolundersökning får elever i årskurs 9 och elever under 18 år i gymnasiets år 2 som uppger att de röker, respektive snusar, svara på frågor om anskaffningskälla. I båda årskurserna var det vanligast att få tag på cigaretter och snus från kompisar, därefter kom att ha köpt cigaretter och snus själv. Det var vanligare att ha köpt snus själv jämfört med att ha köpt cigaretter själv. Notera att en 18-årsgräns för köp av tobaksfria nikotinprodukter infördes den 1 augusti 2022. Omkring 40 procent av elever i båda årskurserna som snusade uppgav att de köpte snus själv. Motsvarande andel bland elever som rökte var 24 procent i årskurs 9 och 28 procent i gymnasiets år 2.

Ungas tillgång till spel om pengar

Enligt Folkhälsomyndighetens undersökning om spel om pengar 2021 spelade unga i åldern 16–19 år mestadels i hemmet eller hemma hos vänner (11). Trots åldersgränser förekom det även att unga under 18 år spelat om pengar online, privat eller på ett spelställe såsom ombud, kasino, restaurang, travbana eller bingohall. Många unga spelar med sina föräldrar eller andra vuxna. Tre av fyra unga hade sett

spelreklam under den senaste veckan och 6 procent uppgav att reklamen påverkat dem att spela eller spela för mer än vad de tänkt.

Mål 2. Barn och unga ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar

Gravida med riskbruk

År 2021 uppgav 3,0 procent av gravida ett riskbruk av alkohol eller risk för beroende under det senaste året vid inskrivning på mödrahälsovården. Det är en minskning med 0,5 procentenheter sedan 2020, enligt data från Graviditetsregistret (12). Indikatorn avser gravida med ett riskbruk enligt AUDIT vid inskrivningen till mödrahälsovården och speglar den gravidas alkoholvanor de senaste 12 månaderna.

Riskkonsumtionen av alkohol bland vuxna med hemmavarande barn

Under perioden 2007–2020 har andelen med riskkonsumtionen bland vuxna med hemmavarande barn minskat något och utgjorde 17 procent bland män och 9 procent bland kvinnor åren 2018–2020, enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät Hälsa på lika villkor (13). Generellt är riskkonsumtion bland vuxna med hemmavarande barn lägre än i övriga befolkningen och lägst i gruppen vuxna med hemmavarande barn 0–5 år.

Alkoholrelaterad problembörda

För elever i årskurs 9 var den självrapporterade alkoholrelaterade problembördan under 2000-talet som lägst 2013, men har sedan börjat öka. För elever i gymnasiets år 2 har problembördan minskat sedan 2010. Vad gäller typen av problem relaterade till alkohol finns könsskillnader. Pojkar uppger oftare att de kört motorfordon, varit i slagsmål eller bråkat med polisen, medan flickor oftare uppger att de haft sönder saker, grålat eller blivit fotade/filmade i en pinsam eller kränkande situation.

Tobaksanvändning under graviditeten

År 2021 rökte 3,2 procent av gravida vid inskrivning på mödrahälsovården, enligt data från Graviditetsregistret. Andelen som röker i samband med graviditet har sjunkit sedan 2015.

År 2021 snusade 1,3 procent av gravida vid inskrivningen på mödrahälsovården. Andelen som snusar i samband med graviditet har legat stabilt sedan 2015 (12).

Skadliga effekter orsakade av spel om pengar

I Folkhälsomyndighetens undersökning om spel om pengar 2021 uppgav 14 procent av unga 16–19 år att de har någon i sin närhet som har eller har haft

spelproblem, och 2 procent uppgav att de har en förälder med spelproblem (11). Unga med föräldrar med spelproblem mådde sämre jämfört med unga vars föräldrar inte har spelproblem avseende stress, sömnsvårigheter, upplevd psykisk ohälsa och eget problemspelande. De upplevde också att de har sämre relationer till föräldrarna.

Mål 3. Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter eller debuterar tidigt med alkohol och spel om pengar ska minska

Tidig debut med alkohol, cannabis, tobak och nikotinprodukter

År 2021/2022 uppgav 8,7 procent av de 11-åriga flickorna och 12 procent av de 11-åriga pojkarna att de druckit alkohol någon gång, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor (14). En dryg procent av både flickorna och pojkarna uppgav att de någon gång druckit sig berusade.

Bland 13-åringar uppgav 26 procent av flickorna och 26 procent av pojkarna att de druckit alkohol någon gång. Andelen 13-åriga flickor som uppgav att de någon gång druckit sig berusade var 7,6 procent, en fördubbling jämfört med 2017/2018. Andelen 13-åriga pojkar som någon gång druckit sig berusade var 6,3 procent. Sett över en längre tidsperiod har dock andelen 13-åringar som druckit sig berusade någon gång minskat.

År 2022 uppgav 14 procent av eleverna i årskurs 9 att de druckit minst ett glas alkohol och 5,6 procent att de berusat sig med alkohol före 14 års ålder, enligt CAN:s nationella skolundersökning (5). Andelen med tidig debut avseende alkohol och berusning har minskat kraftigt sedan 1999, en trend som avstannade 2017. Vad gäller tobak, uppgav 11 procent av eleverna i årskurs 9 att de hade rökt före 14 års ålder och 9,0 procent att de hade snusat. Andelen som rökt före 14 års ålder har minskat sedan 1999, men minskningen avstannade 2017. Andelen som snusat före 14 års ålder minskade fram till 2017, men har sedan ökat. Andelen som använt cannabis före 14 års ålder låg på 1,1 procent 2022 bland elever i årskurs 9, och andelen har legat runt denna nivå sedan 1989.

När det gäller tobaks- och nikotinprodukter uppgav 2,2 procent av flickorna och 2,0 procent av pojkarna i 11-årsåldern att de provat att röka cigaretter någon gång i sitt liv, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor 2021/22 (14). Bland 13-åringar var andelen 11 procent bland flickorna och 10 procent bland pojkarna. Under perioden 2013/2014–2021/22, för vilken jämförbar data finns, har inga signifikanta förändringar skett i dessa åldersgrupper. År 2021/2022 uppgav 1,2 procent av de 11-åriga flickorna och 2,4 procent av de 11-åriga pojkarna att de provat snus någon gång, en andel som varit stabil sedan 2013/2014. Bland 13-åringarna uppgav 8,6 procent av flickorna och 13 procent av pojkarna att de provat snus någon gång, vilket är en ökning från mätningen 2017/2018. Vidare uppgav 1,5

procent av de 11-åringaflickorna och 2,3 procent av de 11-åriga pojkarna att de använt e-cigarett någon gång. Bland 13-åringarna uppgav 18 procent av flickorna och 15 procent av pojkarna detta.

År 2021/2022 uppgav 2 procent av 11-åringarna att de använt e-cigarett någon gång, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor (14). Bland 13-åringarna uppgav 18 procent av flickorna och 15 procent av pojkarna detta.

Alkoholkonsumtion i årskurs 9 och gymnasiets år 2

År 2021/2022 uppgav 58 procent av de 15-åriga flickorna att de druckit alkohol någon gång, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor (14). Av de 15-åriga pojkarna uppgav 45 procent detta. Andelen 15-åriga flickor som uppgav att de någon gång druckit sig berusade var 31 procent och andelen pojkar 24 procent, i båda fallen en ökning jämfört med 2017/2018. Sett över en längre tidsperiod har det dock varit en stadig nedgång i andelen 15-åringar som har varit berusade.

År 2022 uppgav 38 procent av eleverna i årskurs 9 och 67 procent av eleverna i gymnasiets år 2 att de druckit alkohol under de senaste 12 månaderna, enligt CAN:s nationella skolundersökning (5). Andelen flickor som druckit alkohol var högre än andelen pojkar i både årskurs 9 och gymnasiets år 2. När det gäller andelen elever som minst en gång i månaden under de senaste 12 månaderna druckit större mängder alkohol vid ett och samma tillfälle (intensivkonsumtion), var det 6,6 procent av eleverna i årskurs 9 och 20 procent av eleverna i gymnasiets år 2 som uppgav detta, vilket är en minskning över tid i båda årskurserna. Historiskt har pojkar varit överrepresenterade avseende intensivkonsumtion, men skillnaden mellan könen är numera liten i båda årskurserna.

Den genomsnittliga självrapporterade årskonsumtionen av alkohol ligger, i båda årskurserna, på historiskt låga nivåer (5). Pojkarnas genomsnittliga årskonsumtion är i årskurs 9 sedan några år på ungefär samma nivå som flickornas, medan den i gymnasiets år 2 fortfarande är något högre.

Narkotikaerfarenhet och användning i årskurs 9 och gymnasiets år 2

År 2021/2022 uppgav 7,7 procent av de 15-åriga flickorna och 13 procent av de 15-åriga pojkarna att de provat cannabis vid minst ett tillfälle i sitt liv, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor (14). Bland flickorna har andelen legat mellan 5 och 8 procent sedan 2005/06. Bland pojkarna har andelen som provat cannabis varierat, och ökade mellan 2017/18 och 2021/22.

År 2022 uppgav 6,7 procent av pojkarna och 6,1 procent av flickorna i årskurs 9 att de någon gång använt narkotika, enligt CAN:s nationella skolundersökning (5). För gymnasiets år 2 var andelen pojkar 16 procent och andelen flickor 13 procent. Båda årskurserna ligger inom det spann som undersökningen tidigare visat under 2000-

talet, däremot är skillnaden som tidigare funnits mellan pojkar och flickor inte längre statistiskt signifikant.

År 2022 uppgav 1,9 procent av eleverna i årskurs 9 och 2,8 procent av eleverna i gymnasiets år 2 att de använt narkotika under de senaste 30 dagarna. När det gäller frekvensen på narkotikaanvändningen uppgav 1,6 procent av eleverna i årskurs 9 och 3,2 procent av eleverna i gymnasiets år 2 att de använt narkotika mer än 20 gånger. Av de som använt narkotika hade 51 procent av eleverna i årskurs 9 använt enbart cannabis, 39 procent både cannabis och annan narkotika och 9,2 procent enbart annan narkotika än cannabis. I gymnasiets år 2 var motsvarande siffror 61, 33 respektive 5,6 procent.

Icke-förskriven användning av narkotikaklassade receptbelagda läkemedel i årskurs 9 och gymnasiets år 2

År 2022 uppgav 5,6 procent av eleverna i årskurs 9 och 4,7 procent av eleverna i gymnasiets år 2 att de någon gång använt narkotikaklassade sömn- och lugnande läkemedel (bensodiazepiner) utan läkares ordination, enligt CAN:s nationella skolundersökning (5). Under de senaste tio åren har nivåerna ökat något. Det var något vanligare bland flickor än bland pojkar i båda årskurserna att ha använt bensodiazepiner. När det gäller receptbelagda smärtstillande läkemedel (opioider) uppgav 5,7 procent av eleverna i årskurs 9 och 5,0 procent av eleverna i gymnasiets år 2 att de någon gång använt sådana utan läkares ordination. Det fanns inga signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar. Andelen elever som använt receptbelagda centralstimulerande läkemedel utan läkares ordination var 4,7 procent i årskurs 9 och 4,1 procent i gymnasiets år 2. Det fanns inga signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar i årskurs 9, men bland gymnasielevorna var det vanligare bland pojkar att ha använt centralstimulerande läkemedel utan läkarordination. Vidare hade 2,7 procent av eleverna i årskurs 9 och 3,6 procent av eleverna i gymnasiets år 2 kombinerat läkemedel med alkohol i berusningssyfte. Att kombinera alkohol med läkemedel har tidigare varit vanligare bland flickor än bland pojkar i båda årskurserna, men skillnaden har minskat under åren och 2022 finns inga statistiskt signifikanta könsskillnader bland eleverna i årskurs 9. Vad gäller typ av läkemedel var det vanligast att blanda receptfria smärtstillande läkemedel med alkohol.

Dopning i årskurs 9 och gymnasiets år 2

Under de senaste 20 åren har andelen elever i årskurs 9 och gymnasiets år 2 som uppger att de någon gång använt anabola androgena steroider (AAS) legat på omkring 1 procent, enligt CAN:s nationella skolundersökning (5). Det gäller även 2022 års undersökning. En större andel pojkar än flickor i båda årskurserna har erfarenhet av AAS, en tydlig skillnad som varit stabil över tid.

Cigarettökning i årskurs 9 och gymnasiet år 2

År 2021/2022 uppgav 26 procent av flickorna och 21 procent av pojkarna i 15-årsåldern att de rökt någon gång i sitt liv, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor (14). Det är en minskning sedan 2013/2014.

År 2022 uppgav 9,0 procent av eleverna i årskurs 9 och 20 procent av eleverna i gymnasiet år 2 att de röker cigaretter, enligt CAN:s nationella skolundersökning (5). Sporadisk cigarettökning var vanligare än att röka dagligen eller nästan dagligen. Andelen elever som uppger att de röker har under 2010-talet minskat avsevärt i båda åldersgrupperna. Vid den senaste mätningen sågs dock en liten, men signifikant ökning bland gymnasieleverna jämfört med året innan. I båda årskurserna var rökning vanligare bland flickor än bland pojkar.

Snusning i årskurs 9 och gymnasiet år 2

År 2021/2022 uppgav 27 procent av flickorna och 31 procent av pojkarna i 15-årsåldern att de provat snus någon gång, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor (14). Det är en ökning för båda könen från 2017/18, även om flickornas ökning var störst.

År 2022 uppgav 11 procent av eleverna i årskurs 9 och 24 procent av eleverna i gymnasiet år 2 att de snusar, enligt CAN:s nationella skolundersökning (5). I båda årskurserna syns en ökning under de senaste åren. Flickors snusning har relativt sett ökat mer än pojkars och ligger på historiskt höga nivåer, även om det fortfarande är vanligast att pojkar snusar. I båda årskurserna snusar pojkar också mer frekvent än flickor, vars snusning i båda årskurser är mer jämnt fördelad mellan frekvent och sporadisk användning.

I den totala snusanvändningen ingår så kallat nikotinsnus. År 2022 hade 22 procent av flickorna och 23 procent av pojkarna i årskurs 9, och 42 procent av flickorna och 39 procent av pojkarna i gymnasiet år 2, snusat nikotinsnus någon gång. I båda årskurserna innebär det en ökning jämfört med 2021. För 32 procent av flickorna i årskurs 9 och 37 procent i gymnasiet år 2 var nikotinsnus den första tobaks- eller nikotinprodukt de använt. Motsvarande siffra för pojkar var omkring 23 procent i båda årskurserna.

E-cigarettökning i årskurs 9 och gymnasiet år 2

År 2021/2022 uppgav 34 procent av de 15-åriga flickorna att de använt e-cigarettökning någon gång, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor (14). Det är en ökning sedan 2017/2018. Andelen 15-åriga pojkar som uppgav detta var 29 procent.

År 2022 uppgav 36 procent av eleverna i årskurs 9 och 48 procent av eleverna i gymnasiet år 2 att de använt e-cigarettökning någon gång, enligt CAN:s nationella skolundersökning (5), vilket är en kraftig ökning sedan undersökningens föregående mätning 2021. Med undantag för en minskning runt 2019, har andelen

även ökat totalt sett sedan 2014. Vidare uppgav 20 procent av eleverna i årskurs 9 och 24 procent av eleverna i gymnasiets år 2 att de använt e-cigarett den senaste månaden, vilket är en flerdubbling sedan 2021.

Ungas spel om pengar i årskurs 9 och gymnasiets år 2

År 2022 uppgav 9,0 procent av flickorna och 25 procent av pojkarna i årskurs 9 att de spelat spel om pengar under de senaste 12 månaderna, enligt CAN:s nationella skolundersökning (5). I gymnasiets år 2 uppgav 10 procent av flickorna och 34 procent av pojkarna detta. Andelen har ökat i båda årskurserna, bland både flickor och pojkar, efter en nedåtgående trend mellan 2012 och 2019.

Sedan 2015 har andelen pojkar som spelat för 100 kr eller mer under de senaste 30 dagarna ökat i årskurs 9 och i gymnasiets år 2. År 2022 var andelen 9,4 procent bland pojkarna i årskurs 9 och 18 procent bland pojkarna i gymnasiets år 2. Bland flickor var det under hela perioden 2015–2022 omkring 1–2 procent i såväl årskurs 9 som gymnasiets år 2 som spelat för mer än 100 kronor under de senaste 30 dagarna.

År 2022 hade 5,2 procent av pojkarna och 1,0 procent av flickorna i årskurs 9 ett riskabelt spelande. I gymnasiets år 2 var andelen pojkar 8,3 procent och andelen flickor 0,6 procent (7). Folkhälsomyndighetens undersökning från 2021 om unga 16–19 år och spel om pengar visar också att det främst är pojkar som spelar och har spelproblem. Undersökningen visar också att andelen pojkar med spelproblem ökar när de fyllt 18 år samt att pojkar generellt är överrepresenterade avseende spelande och spelproblem (11).

Mål 4. Antalet personer som utvecklar skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar ska minska

Risikonsumtion av alkohol i befolkningen

År 2022 uppgav 16 procent av befolkningen 16–84 år en riskkonsumtion av alkohol, enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät Hälsa på lika villkor (15, 16). Fler män än kvinnor uppgav riskkonsumtion, men andelen minskade något bland män under 2006–2022. I åldersgruppen 16–29 år halverades nästan andelen med riskkonsumtion, medan den ökade i åldersgrupperna 45–64 och 65–84 år. Bland de äldsta var uppgången särskilt tydlig bland kvinnor. Inga märkbara skillnader sågs bland olika utbildningsgrupper, men bland män var riskkonsumtionen tydligt lägre hos personer födda utanför Europa än bland personer födda i Sverige.

Intensivkonsumtion av alkohol i befolkningen

År 2021 uppgav över hälften av befolkningen (56 procent) i åldrarna 17–84 år att de hade intensivkonsumerat alkohol under de senaste 12 månaderna, enligt CAN:s undersökning Vanor och konsekvenser (17). Fler män än kvinnor hade intensivkonsumerat alkohol under de senaste 12 månaderna. Andelen minskade både bland män och kvinnor 2021 i jämförelse med 2017 och 2013, undersökningens föregående mätpunkter. När det gäller intensivkonsumtion minst en gång i månaden under de senaste 12 månaderna uppgav 24 procent detta. Intensivkonsumtion minst en gång i månaden var vanligast i åldersgruppen 17–29 år.

Alkoholberoende i befolkningen

År 2021 uppfyllde 4,4 procent av befolkningen i åldrarna 17–84 år kriterierna för alkoholberoende, enligt CAN:s undersökning Vanor och konsekvenser (17). Högst andel med alkoholberoende fanns i åldersgruppen 17–29 år. Vidare uppfyllde 11 procent av befolkningen kriterierna för alkoholbrukssyndrom, där en majoritet hade en mildare problematik. Sett till befolkningen som helhet har förekomsten av alkoholberoende respektive alkoholbrukssyndrom inte förändrats mellan mätningarna 2017 och 2021.

Användning av narkotikaklassade preparat och läkemedel i befolkningen

Den vanligaste illegala drogen i Sverige är cannabis, som 3,2 procent av befolkningen i åldrarna 16–64 år uppgav att de använt under de senaste 12 månaderna, enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät Hälsa på lika villkor 2022 (9). Cannabisanvändning var vanligare bland yngre än bland äldre och vanligare bland män än bland kvinnor. I åldersgruppen 16–34 år hade 8,0 procent av männen och 5,2 procent av kvinnorna använt cannabis under 2022.

År 2021 uppgav 7,8 procent av befolkningen i åldrarna 17–84 år att de använt narkotika och/eller icke-förskrivna narkotikaklassade läkemedel under de senaste 12 månaderna, enligt CAN:s undersökning Vanor och konsekvenser (17). Bland kvinnor syntes en minskning med drygt en procentenhet 2021 jämfört med den föregående mätningen 2017, men bland män fanns ingen statistiskt signifikant förändring. Vanligast var att ha använt cannabis, icke-förskrivna smärtstillande läkemedel och icke-förskrivna sömn-/lugnande läkemedel. Andra typer av narkotika som kokain och amfetamin var mindre vanliga i befolkningen. Andelen män som använt cannabis och övrig narkotika under de senaste 12 månaderna var större än andelen kvinnor, med minst könsskillnad för narkotikaklassade läkemedel. Sett utifrån ålder var användningen av cannabis och övrig narkotika vanligast i åldersgruppen 17–29 år, medan icke-förskrivna användning av narkotikaklassade läkemedel var vanligast i åldersgrupperna 50–64 och 65–84 år.

Beroende av narkotikaklassade preparat och narkotikaklassade läkemedel i befolkningen

År 2021 uppfyllde 1,6 procent av befolkningen i åldrarna 17–84 år kriterierna för ett substansbrukssyndrom av narkotikaklassade preparat och/eller icke-förskrivna narkotikaklassade läkemedel, enligt CAN:s undersökning Vanor och konsekvenser (17). Andelen var ungefär densamma som vid den föregående mätningen 2017. Svårt substansbrukssyndrom var vanligare bland män än bland kvinnor. Sett till ålder var substansbrukssyndrom vanligast i åldersgruppen 17–29 år.

Användning av hormondopningsmedel i befolkningen

Andelen män i åldern 17–84 år som uppgav att de använt hormondopningsmedel (anabola androgena steroider eller tillväxthormon utan läkares ordination) någon gång under sin livstid var 1,0 procent 2021, enligt CAN:s nationella undersökning Vanor och konsekvenser (17). I stort sett inga kvinnor rapporterade detta. Användningen av hormondopningsmedel har varit oförändrad sedan mätningen 2013.

Tobaksrökning i befolkningen

År 2022 uppgav 5,8 procent av befolkningen 16–84 år att de röker tobak dagligen, enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät Hälsa på lika villkor (15, 16). Något fler kvinnor än män uppgav att de röker, och andelen var tydligt större bland personer med förgymnasial och gymnasial utbildning än bland personer med eftergymnasial utbildning. Män födda utanför Sverige uppgav i större utsträckning att de röker jämfört med män födda i Sverige. Den dagliga tobaksrökningen minskade under 2006–2022 bland kvinnor och män, i alla åldersgrupper, alla utbildningsgrupper och alla födelselandsgrupper.

År 2021 uppgav 8,4 procent av både kvinnor och män i åldrarna 17–84 år att de röker cigaretter dagligen eller sporadiskt, enligt CAN:s nationella undersökning Vanor och konsekvenser (17). Andelen har minskat sedan 2013. Sett till ålder var dagligrökning vanligast i åldersgruppen 50–64 år, medan sporadisk rökning var vanligast i gruppen 17–29 år.

Användning av snus i befolkningen

År 2022 uppgav 7,2 procent av kvinnorna och 20 procent av männen i befolkningen 16–84 år att de snusar dagligen, enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät Hälsa på lika villkor (18). Daglig snusanvändning har särskilt ökat bland unga kvinnor 16–29 år de senaste åren. I denna åldersgrupp var andelen kvinnor som uppgav daglig snusanvändning 12 procent 2022.

Användning av nikotinsnus är vanligast i åldersgruppen 16–29 år och bland unga kvinnor (18). I åldersgruppen 16–29 år uppgav 18 procent av kvinnorna och 12 procent av männen att de använder nikotinsnus dagligen eller ibland.

Användning av tobakssnus, dagligen eller ibland, är vanligast bland män i alla åldersgrupper. Högst andel som använder tobakssnus finns i åldersgrupperna 30–44 och 45–64 år.

År 2021 uppgav 15 procent av befolkningen i åldrarna 17–84 år att de snusar dagligen eller sporadiskt, och 12 procent att de snusar dagligen, enligt CAN:s nationella undersökning Vanor och konsekvenser (17). Andelen män som snusade dagligen var tre gånger så stor som andelen kvinnor. För kvinnor var det vanligast att snusa i gruppen 17–29 år och för män var det vanligast i bland 30–64-åringar. Att snusa dagligen respektive sporadiskt har blivit vanligare bland kvinnor jämfört med 2017, undersökningens föregående mätillfälle.

Användning av e-cigarett i befolkningen

År 2022 uppgav 2,0 procent i befolkningen 16–84 år att de använder e-cigarett, varav en fjärdedel dagligen, enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät Hälsa på lika villkor (18). E-cigarettanvändning var högst i åldersgruppen 16–29 år (7,7 procent bland kvinnor och 4,8 procent bland män), där det går att se en ökning speciellt bland kvinnor från 2020. Användningen av e-cigarett är lägst i den äldsta åldersgruppen 65–84 år (0,5 procent bland kvinnor och 0,7 procent bland män). Användning av e-cigarett undersöktes för första gången i enkäten 2018 och frågan ändrades något 2020.

Riskabelt spelande om pengar i befolkningen

År 2022 hade 3,4 procent av befolkningen 16–84 år ett riskabelt spelande om pengar, enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät Hälsa på lika villkor (19). Andelen med riskabelt spelande i befolkningen har legat relativt konstant runt 3–4 procent sedan 2014. Andelen med riskabelt spelande var högre bland män än bland kvinnor, 6 respektive 1 procent. Andelen med riskabelt spelande var högre i åldersgruppen 16–29 år jämfört med äldre grupper och bland personer med förgymnasial eller gymnasial utbildning jämfört med personer med eftergymnasial utbildning.

År 2022 fortsatte antalet avstängda på Spelpaus.se att öka och i januari 2023 hade ungefär 85 000 personer stängt av sig. Tre av fyra som stänger av sig är män.

Mål 6. Antalet personer som skadas eller dör på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter eller spel om pengar ska minska

Alkoholrelaterad dödlighet i befolkningen

Under 2006–2020 minskade den alkoholrelaterade dödligheten utifrån alkoholindex (dödsfall med en explicit alkoholdiagnos), enligt bearbetad statistik från Socialstyrelsens dödsorsaksregister (20, 21). Minskningen gäller framför allt bland män under 65 år och bland personer med gymnasieutbildning respektive

eftergymnasial utbildning. Den alkoholrelaterade dödligheten ökade bland personer 65–84 år och bland kvinnor med förgymnasial utbildningsnivå. Dödligheten var dock tre gånger högre bland män än bland kvinnor, och mer än dubbelt så hög bland personer med förgymnasial eller gymnasial utbildningsnivå än bland personer med eftergymnasial utbildningsnivå.

Påverkan av andras alkoholkonsumtion

År 2021 uppgav 12 procent av befolkningen i åldrarna 17–84 år att de hade påverkas negativt under de senaste 12 månaderna av att en person i deras närhet dricker för mycket alkohol, enligt CAN:s undersökning Vanor och konsekvenser (22). Det är en minskning sedan undersökningens föregående mätpunkt, då andelen var 14 procent. Det var vanligare bland yngre jämfört med äldre och bland kvinnor jämfört med män att påverkas negativt av andras alkoholkonsumtion.

Avlidna i alkohol- och drogrelaterade trafikolyckor

År 2021 omkom 47 personer i alkohol- och drogrelaterade trafikolyckor, vilket motsvarar 22 procent av alla omkomna i trafiken, enligt Trafikverkets djupstudier (23). Det var färre som omkom i en alkoholrelaterad trafikolycka under 2021 (totalt 36 personer, varav 5 i olyckor som var både alkohol- och narkotikarelaterade) än under något annat år sedan 2008.

I narkotikarelaterade trafikolyckor omkom totalt 16 personer, varav 5 personer i olyckor som var både alkohol- och narkotikarelaterade. Antalet omkomna i narkotikarelaterade trafikolyckor ökade mellan 2015 och 2017, från 23 till 40 personer, men har därefter minskat till ungefär samma antal som tidigare år.

Läkemedels- och narkotikarelaterad dödlighet i befolkningen

Enligt bearbetad statistik från Socialstyrelsens dödsorsaksregister har dödligheten i läkemedels- och narkotikaförgiftningar ökat med 62 procent bland personer 15 år och äldre, sett till hela perioden 2006–2021 (16). Dödligheten har dock vänt nedåt bland män under 65 år mot slutet av perioden. Läkemedels- och narkotikarelaterade dödsfall är vanligare bland personer med förgymnasial utbildning än bland personer med eftergymnasial utbildning, och vanligare bland personer födda i Sverige än bland personer födda utanför Norden.

Påverkan av andras narkotikaanvändning

År 2021 uppgav 3,8 procent av befolkningen i åldrarna 17–84 år att de hade påverkas negativt under de senaste 12 månaderna av att en person i deras närhet använt narkotika, inklusive icke-förskrivna narkotikaklassade läkemedel, enligt CAN:s undersökning Vanor och konsekvenser (22). Det är en minskning sedan den föregående mätningen 2017, men i nivå med den första mätningen som gjordes 2013. Det var vanligare att påverkas negativt av andras narkotikaanvändning bland yngre jämfört med äldre, men det fanns enbart små skillnader mellan kvinnor och män.

Påverkan av andras tobaksrökning

År 2021 uppgav 6,9 procent av befolkningen i åldrarna 17–84 år att de hade påverkats negativt under de senaste 12 månaderna av att någon person i deras närhet röker dagligen, enligt CAN:s undersökning Vanor och konsekvenser (22). Det är en minskning sedan de tidigare mätningarna 2013 och 2017. Det var vanligare att påverkas negativt av andras tobaksrökning bland yngre jämfört med äldre och bland kvinnor jämfört med män.

Avslutande kommentar

I den här rapporten har vi sammanfattat nyligen publicerade rapporter och webbpublicerad kommenterad statistik om utvecklingen inom ANDTS-området. Nedan uppmärksammar vi vissa av de förhållanden, trender och slutsatser som beskrivs och som inte förefaller gå i riktning med politikens mål. Det är inte möjligt att kommentera utvecklingen av tillgång, bruk och skador kopplat till hormondopningsmedel. Det beror både på få rapporteringar och att den rapporterade användningen är så låg.

Alkohol

Den trend som setts tidigare med en minskande andel elever i årskurs 9 som uppger att de druckit minst ett glas alkohol eller varit berusade före 14 års ålder verkar ha avstannat, enligt CAN:s nationella skolundersökning. En liknande utveckling ser vi för andelen 13-åringar som någon gång berusat sig, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor. Däremot visar mätningar av hur mycket alkohol som konsumeras bland elever i årskurs 9 och gymnasiets år 2 är på historiskt låga nivåer, enligt CAN:s nationella skolundersökning.

Risikonsumtion av alkohol har ökat i de äldre åldersgrupperna, 45–64 och 65–84 år, enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät Hälsa på lika villkor. I den äldsta gruppen var uppgången särskilt tydlig bland kvinnor. Alkoholrelaterad dödlighet utifrån alkoholindex har ökat i gruppen 65–84 år, enligt Folkhälsans utveckling.

Narkotika

Bruk av narkotika förekommer både bland minderåriga och vuxna. Enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor (2021/22) uppgav 7,7 procent av de 15-åriga flickorna och 13 procent av de 15-åriga pojkarna att de provat cannabis vid minst ett tillfälle i sitt liv, och andelen pojkar som provat ökade något mellan 2017/2018 och 2021/22. I CAN:s nationella skolundersökning 2022 ligger andelen elever som någon gång provat narkotika, både i årskurs 9 och gymnasiets år 2, relativt stabilt under 2000-talet, men skillnaden som tidigare funnits mellan pojkar och flickor är inte längre statistiskt signifikant. Andelen skolelever som någon gång använt icke-förskrivna receptbelagda sömn- eller lugnande medel har ökat något under de senaste tio åren, enligt CAN:s undersökning.

Tobak

Trots en åldersgräns på 18 år för köp av cigaretter och snus är egna köp en vanlig anskaffningskälla, enligt CAN:s nationella skolundersökning. Notera att en 18-årsgräns för köp av tobaksfria nikotinprodukter infördes den 1 augusti 2022. I både årskurs 9 och gymnasiets år 2 uppgger två femtedelar av de elever under 18 år som

snusar att de köper snus själva. Motsvarande andel som köper sina cigaretter själva bland elever som röker är 24 procent i årskurs 9 och 28 procent i gymnasiets år 2.

Den trend som setts tidigare med en minskande andel elever som debuterar före 14 års ålder med cigaretter har avstannat, även om rökningen totalt sett har minskat över tid. Andelen elever som uppger att de snusar har ökat, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor och CAN:s nationella skolundersökning. Flickors snusning har relativt sett ökat mer än pojkars och ligger på historiskt höga nivåer, även om det fortfarande är vanligast att pojkar snusar.

Bland både flickor och pojkar uppger en dryg femtedel i årskurs 9 och omkring två femtedelar i gymnasiets år 2 att de använt nikotinsnus snus någon gång, en ökning jämfört med 2021, enligt CAN:s nationella skolundersökning. För drygt en tredjedel av flickorna och en knapp fjärdedel av pojkarna var nikotinsnus den första tobaks- eller nikotinprodukt de använt. Även användningen av e-cigaretter har totalt sett ökat sedan 2014, där omkring en tredjedel av eleverna i årskurs 9 och närmare hälften av eleverna i gymnasiets år 2 uppger att de använt e-cigaretter någon gång, enligt Folkhälsomyndighetens undersökning Skolbarns hälsovanor och CAN:s nationella skolundersökning.

Bland vuxna har daglig snusanvändning särskilt ökat bland kvinnor 16–29 år, enligt den nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor.

Spel om pengar

Det förekommer att unga under 18 år spelar om pengar. I CAN:s nationella skolundersökning har andelen elever som uppger att de spelat om pengar ökat i årskurs 9 och gymnasiets år 2, bland både flickor och pojkar, efter en nedåtgående trend mellan 2012 och 2019. Sedan 2015 har även andelen pojkar som spelat för 100 kr eller mer under de senaste 30 dagarna ökat i båda årskurserna.

Jämlikhet i hälsa

Även om utvecklingen inom vissa områden under senare år går i en positiv riktning kvarstår skillnader mellan grupper. Det gäller till exempel daglig tobaksrökning som minskat i befolkningen samtidigt som andelen är tydligt högre bland personer med förgymnasial och gymnasial utbildning än bland personer med eftergymnasial utbildning, samt bland män födda utanför Sverige jämfört med män födda i Sverige enligt den nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor. På motsvarande sätt har den alkoholrelaterade dödligheten utifrån alkoholindex minskat, men dödligheten är tre gånger högre bland män än bland kvinnor, och dubbelt så hög bland personer med förgymnasial eller gymnasial utbildningsnivå än bland personer med eftergymnasial utbildningsnivå.

Likaså är dödlighet i läkemedels- och narkotikaförgiftningar vanligare bland personer med förgymnasial utbildning än bland personer med eftergymnasial

utbildning. Den är även vanligare bland personer födda i Sverige än bland personer födda utanför Norden.

Utvecklingsmöjligheter för uppföljning av ANDTS-politiken

Utifrån resultaten i den här rapporten och tidigare uppföljningar konstaterar vi vikten av fortsatt och fördjupad uppföljning av ANDTS-politiken. Vi bedriver nu ett utvecklingsarbete för att förbättrad uppföljning inom ANDTS. Det inkluderar kvalitetssäkring och utveckling av indikatorer, både inom områden vi följt under en längre period inom ramen för vår årliga rapportering (alkohol, narkotika, dopning och tobak) och inom nya områden (spel, narkotikaklassade läkemedel och nikotinprodukter) samt för vissa grupper.

I den här rapporten ser vi även att det behövs mer data för att kunna följa utvecklingen av ANDTS hos vissa grupper, däribland barn och unga som är närstående till personer med skadligt bruk eller beroende och personer med funktionsnedsättning.

Slutord

Den samlade ohälsan är omfattande inom ANDTS-området, liksom de negativa konsekvenserna för individer och samhället. För att nå ANDTS-politikens mål, och det övergripande folkhälsopolitiska målet om att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation, behöver det förebyggande arbetet inom området stärkas och prioriteras.

Referenser

1. Folkhälsomyndigheten. Utvecklingen i förhållande till ANDTS-politiken 2021. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2022. [citerad 13 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/a5f5973963074faea3f8fa47da87a363/utvecklingen-forhallande-andts-politiken-2021.pdf>.
2. Folkhälsomyndigheten. Utvecklingen i förhållande till ANDT-strategins mål 2020. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2020. [citerad 13 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/cc5875b9816d4751a43b2db54b04a7b1/utvecklingen-forhallande-andt-strategins-mal.pdf>.
3. Socialstyrelsen. Delredovisning av uppdraget att stödja genomförandet av ANDTS-politiken 2022. Stockholm: Socialstyrelsen; 2022. [citerad 13 mars 2023]. 2022-4-7864. Hämtad från: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2022-4-7864.pdf>.
4. Socialstyrelsen. Uppdrag att stödja genomförandet av ANDTS-politiken Delredovisning 2023. Stockholm: Socialstyrelsen; 2023. [citerad 31 mars 2023]. 2023-3-8467. Hämtad från: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2022-4-7864.pdf>.
5. CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning). CAN:s nationella skolundersökning 2022 Ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel. Stockholm: CAN; 2022. [citerad 13 mars 2023]. 215. Hämtad från: <https://www.can.se/app/uploads/2022/12/can-rapport-215-cans-nationella-skolundersokning-2022.pdf>.
6. Trolldal B. Alkoholkonsumtionen 2022: preliminära uppgifter från Monitormätningarna. Stockholm: CAN; 2023. Hämtad från: <https://www.can.se/app/uploads/2023/03/alkoholkonsumtionen-2022-preliminara-uppgifter.pdf>.
7. CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning). Alkoholkonsumtionen i Sverige 2001–2021. Stockholm: CAN; 2022. [citerad 23 mars 2023]. 212. Hämtad från: <https://www.can.se/app/uploads/2022/10/can-rapport-212-alkoholkonsumtionen-i-sverige-2001-2021.pdf>.
8. Systembolaget. Bokslutskommuniké 2022. Stockholm: Systembolaget; 2022. [citerad 13 mars 2023]. Hämtad från: https://www.omsystembolaget.se/globalassets/pdf/ekonomisk-information/syba-9269-bokslutskommunike_q4_2022_low7-1.pdf.
9. Folkhälsomyndigheten. Den svenska narkotikasituationen 2022. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2022. [citerad 13 mars 2023]. 22254. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/d/den-svenska-narkotikasituationen-2022/?pub=120219>.
10. CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning). Narkotikaprisutvecklingen i Sverige 1988–2021. Stockholm: CAN; 2022. [citerad 13 mars 2023]. 210. Hämtad från: <https://www.can.se/app/uploads/2022/05/can-rapport-210-narkotikaprisutvecklingen-i-sverige-1988-2021.pdf>.
11. Folkhälsomyndigheten. Unga och spel om pengar. Resultat från en undersökning om spel om pengar bland unga 16-19 år och föräldrar 2021. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2022. [citerad 13 mars 2023]. 22207. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/d395166dab0143719b4d34c6aa64456a/unga-och-spel-om-pengar.pdf>.
12. Petersson K, Skogsdal Y, Conner P, Sengpiel V, Storck Lindholm E KM, Elvander L, et al. Graviditetsregistrets Årsrapport 2021. 2022. [citerad 13 mars 2023]. Hämtad från: https://www.medscinet.com/GR/uploads/hemsida/dokumentarkiv/Graviditetsregistrets%20%C3%85rsrapport%202021_1.0.pdf.

13. Folkhälsomyndigheten. Alkoholkonsumtion i olika grupper av i befolkningen. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2022. [citerad 12 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/utveckling-inom-andts-anvandning-och-ohalsa/anvandning/alkoholkonsumtion-i-befolkningen/>.
14. Folkhälsomyndigheten. Skolbarns hälsovanor 2021/2022. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2023. [citerad 15 mars 2023].
15. Folkhälsomyndigheten. Levnadsvanor – Resultat för uppföljningen av folkhälsopolitikens målområde 6. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2023. [citerad: 5 april 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv//levnadsvanor-malomrade-6/?pub=121077>.
16. Folkhälsomyndigheten. Folkhälsan i Sverige – årsrapport 2023. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2023. [citerad: 3 april 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/a448b27d603c44f590fc1aff741b0d5d/folkhalsan-sverige-arsrapport-2023.pdf>.
17. CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning). Användning och beroendeproblem av alkohol, narkotika och tobak: en studie med fokus på år 2021 i Sverige. Stockholm: CAN; 2022. [citerad 13 mars 2023]. 209. Hämtad från: <https://www.can.se/app/uploads/2022/03/can-rapport-209-anvandning-och-beroendeproblem-av-alkohol-narkotika-och-tobak.pdf>.
18. Folkhälsomyndigheten. Vuxnas bruk av tobaks- och nikotinprodukter. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2022. [citerad 8 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/utveckling-inom-andts-anvandning-och-ohalsa/anvandning/anvandning-av-tobaks-och-nikotinprodukter/vuxnas-bruk-av-tobaks--och-nikotinprodukter/>.
19. Folkhälsomyndigheten. Statistik över spelproblem i Sverige. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2023. [citerad 11 april 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/spelprevention/statistik/spelproblem/>.
20. Folkhälsomyndigheten. Folkhälsans utveckling – årsrapport 2022. Solna: Folkhälsomyndigheten; 2022. [citerad 13 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/c8374b60c7174b2592ba7f76f52c3165/folkhalsans-utveckling-arsrapport-2022.pdf>.
21. Folkhälsomyndigheten. Årsredovisning 2022 Solna: Folkhälsomyndigheten; 2023. [citerad 16 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/aa/arsredovisning-2022/>.
22. CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning). Utsatthet för andras användning av alkohol, narkotika och tobak. En studie av negativa konsekvenser och att söka hjälp för det. Stockholm: CAN; 2023. [citerad 13 mars 2023]. 217. Hämtad från: <https://www.can.se/app/uploads/2023/01/can-rapport-217-utsatthet-for-andras-anvandning-av-alkohol-narkotika-och-tobak.pdf>.
23. Trafikverket. Rattfylleri. Stockholm: Trafikverket; 2023. [citerad 8 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.trafikverket.se/resa-och-trafik/trafiksakerhet/sakerhet-pa-vag/rattfylleri/>.

Rapporten utgör en delredovisning till regeringen av Folkhälsomyndighetens uppdrag att stödja genomförandet av politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak och nikotinprodukter samt spel om pengar 2021–2025 (S2021/03343 (delvis)). Rapporten ska ge en bild utvecklingen inom ANDTS.

Målgrupp för rapporten är regeringen men den kan även användas av myndigheterna inom den nationella samordningen på ANDTS-området och vara av intresse för andra aktörer på nationell, regional och lokal nivå.

Rapporten ingår som en del i en samlad återredovisning med betoning på verksamhetsåret 2022. I redovisningen ingår även Nationella myndigheters verksamhet inom ANDTS 2022.

Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet som arbetar för en bättre folkhälsa. Det gör myndigheten genom att utveckla och stödja samhällets arbete med att främja hälsa, förebygga ohälsa och skydda mot hälsohot. Vår vision är en folkhälsa som stärker samhällets utveckling.

Folkhälsomyndigheten

Solna Nobels väg 18, 171 82 Solna. Östersund Campusvägen 20. Box 505, 831 26 Östersund.

www.folkhalsomyndigheten.se